

Облікова картка дисертації

I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0824U002253

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 17-06-2024

Статус: Захищена

Реквізити наказу МОН / наказу закладу:

II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Остапчук Олексій Олександрович

2. Oleksii Ostapchuk

Кваліфікація:

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Вид дисертації: доктор філософії

Аспірантура/Докторантура: так

Шифр наукової спеціальності: 032

Назва наукової спеціальності: Історія та археологія

Галузь / галузі знань: гуманітарні науки

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: Історія та археологія

Дата захисту: 13-08-2024

Спеціальність за освітою: Середня освіта

Місце роботи здобувача:

Код за ЄДРПОУ:

Місцезнаходження:

Форма власності:

Сфера управління:

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

III. Відомості про організацію, де відбувся захист

Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради): ID 6154

Повне найменування юридичної особи: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

Код за ЄДРПОУ: 02125527

Місцезнаходження: вул. Києво-Московська, буд. 24, Глухів, Глухівський р-н., 41400, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію

Повне найменування юридичної особи: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

Код за ЄДРПОУ: 02125527

Місцезнаходження: вул. Києво-Московська, буд. 24, Глухів, Глухівський р-н., 41400, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

V. Відомості про дисертацію

Мова дисертації: Українська

Коди тематичних рубрик: 03, 03.29, 03.29.

Тема дисертації:

1. Мистецтво в радянській пропаганді (1964–1982 рр.).
2. Art in Soviet Propaganda (1964–1982).

Реферат:

1. У дисертації досліджено специфіку використання мистецтва в радянській пропаганді протягом періоду з 1964 по 1982 рр., проаналізовано засоби та методи його впливу на суспільство та розкрито роль мистецтва у формуванні радянської пропагандистської системи означеного періоду. Мистецтво було важливим елементом радянської пропагандистської системи, а його різноманітні форми вираження слугували засобом поширення ідеологічних настанов та формування єдиної монолітної нації. Використовуючи образи, символи та емоційний потенціал художніх творів, відображаючи ідеологічні засади комунізму та героїзуючи владу, радянське мистецтво формувало образ ідеального соціалістичного життя, яке мало сприйматися народом як мета. У першому розділі «Науковий дискурс, джерельна база і методологія наукового дослідження» висвітлено основні теоретико-методологічні аспекти, на яких побудована дисертація, схарактеризовано ступінь вивчення теми радянськими, вітчизняними та закордонними науковцями, проаналізовано

використані в роботі джерела. Розділ висвітлює актуальний науковий дискурс щодо мистецтва в радянській пропаганді в контексті визначеного періоду. Джерельна база дисертації охоплює широкий пласт матеріалів. Виокремлено три основні види джерел: 1) неопубліковані (архівні документи з фондів ЦДАГО, ЦДАВО, ЦДАМЛМ); 2) опубліковані документи (статистичні дані, газети та періодичні видання, законодавчі та нормативні документи); 3) власне мистецькі твори (фотографії архітектурних споруд, скульптури, твори образотворчого мистецтва тощо). Комплексний аналіз усього розмаїття джерел дозволив не тільки розкрити ефективність системи пропаганди з погляду її впливу на культурне середовище, а й по-новому оцінити роль мистецтва у формуванні ідеологічного конструкта «радянськості». Основу наукового дослідження становлять такі принципи наукового пізнання: історизму, достовірності, об'єктивності, соціального підходу, всебічності, системності. Суттєво їх доповнюють такі групи методів: загальнонаукові, спеціально-історичні, міждисциплінарні. У другому розділі дослідження «Словесно-візуальні види мистецтва у радянській пропаганді» розглядаються особливості та методи використання галузей мистецтва, які в процесі дослідження були віднесені до пасивної форми пропаганди. Встановлено, що такі галузі мистецтва, як архітектура, образотворче мистецтво та література, характеризуються тим, що для виконання своїх пропагандистських функцій у досліджуваній період вони не потребували постійного партійного втручання. У радянському суспільстві будь-яка людина щоденно могла споживати мистецьку культурну продукцію, навіть не підозрюючи про зміст її ідеологічних мотивів. Як наслідок, через упровадження в повсякденне життя літературних творів, витворів архітектурного та образотворчого мистецтва ідеологічні концепції, цінності радянської влади й надалі стрімко поширювалися й підсвідомо засвоювалися населенням. Статистичні дані засвідчують, що період «застою» в історії радянського мистецтва відзначався значним зростанням кількості та поширенням таких творів мистецтва в усіх його галузях, які пропагували «прогресивність» радянського ладу. У третьому розділі «Засоби масової комунікації в ідеологічно-пропагандистській роботі» досліджено значення кінематографа, мультиплікації, елементів масмедіа, театру та музики як галузей мистецтва, що в процесі дослідження були віднесені до активної форми пропаганди. Аналіз статистичних даних за період з 1964 по 1982 рр. вказує на тенденцію зростання як кількості засобів поширення інформації, так і аудиторії в зазначених галузях мистецтва. Збільшення виробництва радіоприймачів, телевізорів, будівництво кінотеатрів та театрів розширювало охоплення аудиторії й дозволяло миттєво поширювати пропагандистські наративи в будь-яку частину радянської держави. Зокрема, спільний перегляд фільмів, передач та прослуховування музики сприяло формуванню єдиного культурно-мистецького простору та утвердженню ідей «єдиної радянської нації». Формування монолітного радянського суспільства передбачало створення контенту, спрямованого на різні групи населення. Для дітей та підлітків були відповідні мультфільми, фільми, журнали та музика. Доросле населення також отримувало мистецькі твори відповідно до свого соціального. При цьому всюди зберігалася спільна ідеологічна наповненість. У результаті проведеного дослідження визначено форми і методи використання мистецтва в радянській пропаганді в період із 1964 по 1982 рр. З'ясовано масштаби поширення цього впливу та виявлено його ключові аспекти в соціумі СРСР. Аналіз наукових праць і джерел дозволив схарактеризувати мистецтво як один з основних інструментів радянської ідеологічної пропаганди.

2. The dissertation examines the specifics of the way art was used in Soviet propaganda in the period from 1964 to 1982, analyzes the means and methods of its influence on society, and reveals the role of art in shaping the Soviet propaganda system of a given period. Art was an important element of the Soviet propaganda system, and its various forms of expression served as a means of spreading ideological messages and forming a single monolithic nation. By using patterns, symbols, and the emotional potential of artistic works, reflecting the ideological foundations of communism and heroizing the government, soviet art created an image of an ideal socialist life that was meant to be perceived as a goal by the people. In the first chapter, «Scientific Discourse, Source Base, and Methodology of Scientific Research», the main theoretical and methodological aspects on which the dissertation is built are highlighted, the degree of study of the topic by Soviet, domestic, and foreign scholars is characterized, and the sources used in the work are analyzed. The chapter illuminates the current scientific discourse regarding art in Soviet propaganda within the context of the specified period. The source base of the dissertation

encompasses a wide range of materials. Three main types of sources are identified: 1) unpublished (archival documents from the funds of the Central State Archive of Public Organizations of Ukraine, Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine, Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine); 2) published documents (statistical data, newspapers, and periodicals, legislative and regulatory documents); 3) actual works of art (photographs of architectural structures, sculptures, visual arts etc.). A comprehensive analysis of all these diverse sources allowed not only to reveal the effectiveness of the propaganda system from the perspective of its impact on the cultural environment but also to re-evaluate the role of art in forming the ideological construct of «sovietness». Scientific research is based on the following principles of scientific knowledge: historicism, reliability, objectivity, social approach, comprehensiveness, and systematicity. These are significantly complemented by groups of methods: general scientific, special-historical, interdisciplinary. In the second chapter, «Verbal and Visual Arts in Soviet Propaganda», the features and methods of using the arts, which in the course of the study were classified as a passive form of propaganda, are analyzed. Thus, it has been established that such areas of art as architecture, fine arts, and literature are characterized by the fact that they did not require constant party intervention to fulfill their propaganda functions during the period under study. In Soviet society, any person could consume artistic cultural products on a daily basis without even suspecting the content of its ideological motives. As a result, through the introduction of literary works, works of architecture, and fine arts into everyday life, the ideological concepts and values of the Soviet government continued to spread rapidly and were subconsciously absorbed by the population. Statistical data indicate that the «zastii» period in Soviet art history was marked by a significant increase in the number and distribution of artworks across all fields, promoting the «progressiveness» of the Soviet regime. In the third chapter, «Mass Media in Ideological and Propaganda Activities», the significance of cinema, animation, elements of mass media, theater, and music as art forms identified as active propaganda is explored. The analysis of statistical data from 1964 to 1982 indicates a trend of growth in both the number of information dissemination mediums and the audience in these art fields. The increase in the production of radios, televisions, and the construction of cinemas and theaters expanded audience reach and allowed propaganda narratives to be instantly spread to any part of the Soviet state. In particular, watching movies, programs, and listening to music together contributed to the formation of a single cultural and artistic space and the establishment of the idea of a «united Soviet nation». The formation of a monolithic Soviet society involved the creation of content aimed at different groups of the population. Children and teenagers were provided with appropriate cartoons, movies, magazines, and music. Adults also received artistic works according to their social status. At the same time, a common ideological content was preserved everywhere. The research identified the forms and methods of using art in Soviet propaganda from 1964 to 1982. The scale of this influence was ascertained, and its key aspects in Soviet society were revealed. The analysis of scientific works and sources allowed art to be characterized as one of the main tools of Soviet ideological propaganda.

Державний реєстраційний номер ДіР:

Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки: Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності: Не застосовується

Підсумки дослідження: Теоретичне узагальнення і вирішення важливої наукової проблеми

Публікації:

- Остапчук О. Діяльність неформальних організацій, їх спротив радянській пропаганді та вплив на суспільно-політичну думку кінця 80-х років. Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація. 2022. Вип. 16. С. 130–150. DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2022-16-130-150>.

- Остапчук О. Вплив радянських фільмів та телепередач на формування свідомості українців у 1953–1985 рр. Вісник науки та освіти. 2023. № 12 (18). С. 986–998. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12\(18\)-986-998](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12(18)-986-998).
- Остапчук О., Курок О. Роль радіо у поширенні радянської пропаганди в період «застою». Сіверянський літопис. 2023. (6). С. 110–118. DOI: <https://doi.org/10.58407/litopis.230614>.
- Остапчук О. Особливості монументальної пропаганди у період «застою». Вісник науки та освіти. 2023. № 11 (17). С. 1392–1406. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11\(17\)-1392-1406](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11(17)-1392-1406).
- Остапчук О. О. Спадок радянської пропаганди брежнєвської доби в незалежній Україні. Наука та освіта в умовах війни: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка: матер. звітної наук.-практ. конф. здобувачів вищої та фахової перед вищої освіти (м. Глухів, 23–24 травня 2023 року). 2023. С. 72–73.
- Остапчук О. О., Курок О.І. Зародження дисидентського руху в регіонах України та форма їхньої боротьби проти радянської пропаганди. Сумські історико-краєзнавчі студії. зб. матер. II всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Суми, 28 жовтня 2021 р.) / редкол.: Д. В. Кудінов (голова), О. М. Ключко, М. А. Михайліченко, В. О. Оліцький. Суми: ФОП Цьома С. П., 2021. С. 149–159.
- Остапчук О. Радянська естрадна музика як засіб гібридної війни проти України. Трансформаційні процеси в Україні у контексті цивілізаційних і глобалізаційних викликів XXI ст.: матер. міжнар. наук.-практ. конф. Переяслав: Домбровська Я. М. 2021. С. 69–70.
- Остапчук О. О., Курок О. І. Згортання політики українізації та ідеологічно-репресивна політика проти української творчої інтелігенції. Глухівські читання - 2021. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук: зб. матер. XI міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. / за заг. ред. А.С. Полякова. Глухів, 2021. С. 82–84.
- Остапчук О. Політика дисциплінування української творчої інтелігенції у післявоєнні роки. X Міжнародна науково-практична конференція молодих учених, аспірантів та студентів. Переяслав, 2021. С. 25–33.
- Остапчук О. Пропаганда і радянська інтелігенція у 1940-х рр. Збірник матеріалів щорічної звітної науково-практичної конференції здобувачів загальної середньої, передвищої і вищої освіти аспірантів, молодих учених. Ч. 2 (здобувачі ОНС «Доктор філософії»). Глухів, 2021. С. 133–137.
- Остапчук О. О., Курок О. І. Радянські засоби масової інформації брежнєвської доби та їх вплив на суспільство. Актуальні питання дослідження вітчизняної історії й викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі в умовах НУШ: зб. наук. пр. Глухів, 2022. Вип. 1. С. 23–26.
- Остапчук О. Образ Григорія Сковороди в радянській пропаганді. Круглий стіл «Сковородинівські читання», до 300-річчя з дня народження Григорія Сковороди. Сковородинівські читання (до 300 річчя з дня народження Григорія Савича Сковороди): зб. наук. пр. Глухів, 2022. С. 25–27.

Наукова (науково-технічна) продукція: матеріали; аналітичні матеріали

Соціально-економічна спрямованість:

Охоронні документи на ОПВ:

Впровадження результатів дисертації: Впровадження не планується

Зв'язок з науковими темами: 0117U004389

VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Курок Олександр Іванович

2. Oleksandr I. Kurok

Кваліфікація: д.і.н., професор, 07.00.07

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0001-5161-6938

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

Код за ЄДРПОУ: 02125527

Місцезнаходження: вул. Києво-Московська, буд. 24, Глухів, Глухівський р-н., 41400, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів

Офіційні опоненти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Молоткіна Валентина Костянтинівна

2. Valentyna K. Molotkina

Кваліфікація: д. і. н., професор, 07.00.01

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0001-6092-5927

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Код за ЄДРПОУ: 04543387

Місцезнаходження: вул. Сухомлинського, буд. 30, Переяслав, Переяслав-Хмельницький р-н., 08401, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Каганов Юрій Олегович

2. Yury O. Kaganov

Кваліфікація: д.н, професор, 07.00.01

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0001-6889-7377

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Запорізький національний університет

Код за ЄДРПОУ: 02125243

Місцезнаходження: вул. Жуковського, буд. 66, Запоріжжя, Запорізький р-н., 69600, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Рецензенти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Прокопчук Віктор Степанович

2. Viktor Prokopchuk

Кваліфікація: д. і. н., професор, 07.00.01

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-3863-1911

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

Код за ЄДРПОУ: 02125527

Місцезнаходження: вул. Києво-Московська, буд. 24, Глухів, Глухівський р-н., 41400, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Чумаченко Олена Анатоліївна

2. Olena Chumachenko

Кваліфікація: к. і. н., доцент, 07.00.01

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-6889-5221

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

Код за ЄДРПОУ: 02125527

Місцезнаходження: вул. Києво-Московська, буд. 24, Глухів, Глухівський р-н., 41400, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

VIII. Заключні відомості

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
голови ради**

Гриценко Андрій Петрович

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
головуючого на засіданні**

Гриценко Андрій Петрович

**Відповідальний за підготовку
облікових документів**

Данильченко Ірина Григорівна

Реєстратор

УкрІНТЕІ

**Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є
відповідальним за реєстрацію наукової
діяльності**

Юрченко Тетяна Анатоліївна